

MONUMENTE DIN BANAT. STATUIA SFINTEI TREIMI DIN TEREMIA MARE, JUD. TIMIȘ

Dana Stancovici*

Monuments from Banat. The Holy Trinity Statue from Teremia Mare, Timiș county

Abstract: The Holy Trinity monument from Teremia Mare, erected in 1809, recalls the ending of the plague epidemic, who ravaged the entire Banat between 1731 and 1738. It is registered as a category A historical monument, (TM-III-m-A-06325), according to the Timiș county's 2015 Historical Monuments List. The present paper issues a warning regarding this monument's advanced deteriorating state. The component characteristics of the statuary group are no longer complete and are covered by lichens and moss. The monument base is showing structural problems and several traces of previous inadequate restoration work. Due to the real risk of the monument's complete degradation, the pressing necessity of modern restoration work is underlined in this study.

Keywords: *Holy Trinity Monument, baroque, Teremia Mare, plague, Banat*

Cuvinte cheie: *Monument Sfânta Treime, baroc, Teremia Mare, ciumă, Banat*

Introducere

După 1718, Banatul devine o zonă de convergență a civilizațiilor și influențelor culturale, datorită poziției sale geografice, statutului juridic și tendințelor reformiste ale Coroanei, care trebuiau să pună în valoare avantajele oferite de noua provincie¹.

Coloanele ciumei sunt monumente caracteristice stilului baroc din spațiul sud-german, ridicate în sec. al XVIII-lea în semn de mulțumire pentru eradicarea ultimelor epidemii de ciumă. Prototipul coloanelor ciumei din Imperiul Austriac este *Coloana Ciumei* din Viena. Din punct de vedere compozițional, sunt decorate cu reprezentări ale Sfintei Treimi, precum și cu reprezentări ale unor sfinți venerați de reforma catolică, în special ale lui Carlo Boromeo², considerat ocrotitor împotriva ciumei.

Reprezentarea Sfintei Treimi a fost răspândită în Banat, de obicei cu o coloană, urmând modelul celor din zona Europei Centrale.

Reprezentările Sf. Nepomuk sunt des întâlnite în tot Banatul, dar în aceeași manieră reprezentarea Sf. Treimi devine tema promovată în zonele colonizate, acestea pătrunzând cu întârziere în zonă și sub o formă provincială, oarecum diferită, prin mesaj și simbolică, dar cu aceeași semnificație – să protejeze comunitatea de unele pericole iminente³.

Monumentele din Timișoara au devenit un model pentru meșterii/sculptorii locali încurajați de politica Imperiului în răspândirea imaginilor și modelelor religioase.

Modelul Sf. Treimi având în partea superioară a obeliscului imaginea Fecioarei Maria Intercesoare persistă în zona Banatului, un model reprezentativ fiind cel aflat în piața localității Teremia Mare, monument datând din anul 1806 și care păstrează toate elementele unui monument baroc⁴ (**Fig. 1**).

Dintre statuile din zonele rurale cu monumente de acest tip amintim Vinga, Mașloc, Recaș, Teremia Mare⁵.

* Direcția Județeană pentru Cultură Timiș, str. Epsicop Augustin Pacha nr. 8. e-mail: danastancovici@yahoo.com.

¹ Vlăsceanu 2005, 9.

² Truță 2016, 309.

³ Truță 2016, 306.

⁴ Vărtaciu, Buzilă 1992, 12.

⁵ Vărtaciu-Medeleş 2015, 158, 162.

Localizarea monumentului

Statuia de la Teremia Mare amintește de încetarea epidemiei de ciumă care devastase întreg Banatul, între 1731 și 1738. Monumentul Sfintei Treimi este amplasat în parcul central din fața bisericii catolice, pe axa est-vest a acestuia (date GPS: 45°56'04.62"N, 20°31'33.76"E) și are statut de monument istoric, inclus în categoria A (TM-III-m-A-06325), conform clasificării din Lista Monumentelor Istorice din jud. Timiș (Fig. 2).

Conform inscripției de la baza monumentului, acesta a fost ridicat în anul 1809, prezența sa în cadrul parcului din fața bisericii din Teremia Mare fiind vizibilă pe hărțile franciscane (vezi **Harta 1**), hărți întocmite pentru zona Ungariei (areal ce îngloba la acel moment și Banatul) între anii 1819–1869⁶. Chiar dacă simbolul cu care este marcat acest monument nu apare pe legenda ridicării franciscane⁷, este cert că vorbim despre monumentul comemorativ discutat în aceste pagini.

Descrierea monumentului

Monument de expresie rurală⁸, reprezentarea statuară are la bază două trepte de 0,25 metri înălțime, deasupra cărora este poziționat soclul monumentului. În zona centrală a soclului se ridică o coloană obelisc, care are în partea superioară reprezentări figurative – „*D-zeu Tatăl și Fiul peste care tronează Duhul Sfânt în formă de porumbel*”. Construit după un plan dreptunghiular, pe un postament înconjurat de un pachet de trepte, este plasat obeliscul, de formă piramidală, al cărui capitel este decorat cu o ghirlandă bogată (Fig. 3).

La baza coloanei se află figura Fecioarei Maria, orantă, cu globul pământesc și inscripția „*Von der Gemeinde gegründet 1809. Aus Mildtätigkeit der Eheleute Josef und Susanne Mohaupt renoviert 1903*” (*Ridicată de comunitate în 1809. Renovată în 1903 din generozitatea soților Josef și Susanne Mohaupt*)⁹. Pe cele patru colțuri ale soclului au fost montate următoarele statui:

- Sf. Donatus – (ocrotitor al recoltelor/viței de vie)
- Sf. Florian – (ocrotitor al pompierilor)
- Sf. Vendelin – (ocrotitor al crescătorilor de vite)
- Sf. Sebastian – (martir militar)

Materia primă folosită

Monumentul a fost realizat din calcar cu granulație mare (rocă sedimentară carbonatică). Diversitatea structural-texturată a rocilor sedimentare carbonatice, ușurința de extragere din zăcămint și de prelucrare, prin cioplire, la care se adaugă marea răspândire în zona Banatului, explică frecvența utilizării în elaborarea edificiilor și monumentelor de patrimoniu național din zona Banatului.

Monumentul a suferit intervenții de reparații în 1903 (conform inscripției deja menționate). În 1986 se menționa faptul că monumentul este degradat, fiind în pericol¹⁰. Pe suprafața monumentului se pot observa multiple intervenții neadecvate – (Fig. 4, 4a), care au afectat cu precădere elementele decorative ale ansamblului.

Starea de conservare

După punerea în operă, rocile extrase din condițiile lor naturale, intră inevitabil sub incidența proceselor de degradare¹¹. În prezent, monumentul de la Teremia Mare se află într-o stare avansată de degradare.

Pe postament se aflau statuia Fecioarei Maria Intercesoare, a sfinților Vendelin, Sebastian și Donatus, astăzi dispartate de monumentul central, distingându-se doar poziția lor pe soclu.

Personajele componente ale grupului statuar sunt incomplete, se regăsesc depozitate defectuos lângă

⁶ Timár *et alii* 2006, 6, Table 1.

⁷ Vezi <http://mapire.eu/static/legend/secondsurvey1.pdf>.

⁸ Vlăsceanu 2005, 32.

⁹ Descriere după Petri *et alii* 1986, 205–206.

¹⁰ Petri *et alii* 1986, 205.

¹¹ Olteanu 2015, 323.

zidul exterior al bisericii din apropiere. Din cauza faptului că au fost amplasate sub streșina bisericii, în condiții de umiditate excesivă, sunt invadate de colonii de licheni și mușchi (Fig. 5, 6).

Treptele sunt deteriorate în proporție de 40%, punând în pericol stabilitatea monumentului (Fig. 7, 7a). Sunt vizibile inserțiile de metal (scoabele) care îmbină blocurile de calcar, inserții care au fost acoperite cel mai probabil cu un strat subțire de ciment (Fig. 8). Stratul de ciment pe care îl regăsim în zona postamentului și a obeliscului face parte din intervențiile pe care monumentul le-a suferit de-a lungul timpului.

Se constată infiltrații de apă la baza monumentului, lipsă de material liant și zone în care piatra este friabilă (Fig. 9).

Pe suprafața coloanei/obeliscului se disting pete de apă (infiltrații), zone cu lipsă de material compozit, cât și zone de ornament incomplet (Fig. 10).

Sunt vizibile depuneri de praf, biocruste pe toată suprafața monumentului. Obeliscul prezintă numeroase intervenții necorespunzătoare.

Propuneri de conservare

Aspectele prezentate mai sus impun de urgență intervenții de conservare și restaurare. Pentru a îndeplini acest deziderat sunt necesare mai multe etape. Prima dintre ele este determinarea tipului de piatră naturală și parametrii generali – studiul compoziției mineralogice a rocii.

Pasul al doilea impune diagnosticarea surselor de infiltrații și a igrasiei, a căror stopare este extrem de importantă în vederea prelungirii duratei de existență a acestui monument. Apoi, trebuie stabilite toate procesele reale care au contribuit la degradarea rocii, mecanismele și efectele înregistrate de rocă¹². Această etapă se va putea efectua prin determinarea tipurilor de colonii biologice, precum și a agenților de alterare chimică.

Pentru o reconstituire a proiectului original, se va avea în vedere restaurarea prin similitudine a părților dispărute sau degradate și prin relocarea celor detașate și încă existente, care necesită intervenții de curățare și conservare activă.

La nivelul treptelor piatra lipsește în proporție de 40%, refacerea acestora se va efectua cu materiale similare celor originale sau cu proprietăți fizico-mecanice cât mai apropiate celor originale.

Strategia de conservare-restaurare a monumentului se va întocmi de un specialist atestat de Ministerul Culturii, cu respectarea normelor legale în vigoare.

Concluzii

Existând riscul real al pierderii totale a monumentului, evidențiem stringenta necesitate a urgentării intervențiilor de restaurare. Acest tip de monument, reprezentativ pentru comunitățile rurale din Banatul începutului de sec. XIX, tinde, având în vedere cele prezentate mai sus, să devină o parte doar din istoria scrisă, bunurile materiale de acest tip fiind amenințate în mod drastic cu distrugerea.

*Lista ilustrațiilor**

- Harta 1. Planul localității Teremia Mare (1806–1869)
(prelucrat după <http://mapire.eu/en/map/secondsurvey/>, 25.11.2017)
- Fig. 1. Imaginea monumentului „Sf. Treime” din Teremia Mare, fotografie datată la începutul secolului al XX-lea (după Petri *et alii* 1986, 205).
- Fig. 2. Starea actuală a monumentului „Sf. Treime” din Teremia Mare.
- Fig. 3. Detaliu ornamente capitel (ghirlanda).
- Fig. 4/4.a. Detaliu al degradării bazei monumentului cu detașările blocurilor de piatră și pierderi de ornament și material.
- Fig. 5. Reprezentări ale celor patru sfinți detașate din ansamblul monumentului.
- Fig. 6. Detaliu cu degradări-colonii de licheni și mușchi pe suprafața componentelor monumentului.

* Fig. 2–10: fotografii făcute de autor, 02.03.2017.

¹² Olteanu 2015, 325.

- Fig. 7, 7.a. Detaliu din baza monumentului cu evidențierea lipsei de material.
 Fig. 8. Detalii ale sistemului de prindere cu scoabe a dalelor de piatră (se disting resturi de cimentări).
 Fig. 9. Degradări la baza monumentului, cu intervenții anterioare și urme de *grafitti*.
 Fig. 10. Detaliu cu degradările coloanei-obelisc.

Bibliografie

Olteanu 2016	Olteanu I., <i>Piatra în patrimoniul românesc. Degradări specifice și tratamente adecvate</i> , București, 2015.
Petri <i>et alii</i> 1986	Petri A. P., Reilein F., Wolz F., <i>Heimatbuch der Heidegemeinde Marienfeld in Banat</i> , Teremia Mare, 1986.
Timár <i>et alii</i> 2006	Timár G., Molnár G., Székely B., Biszak S., Varga J., Jankó A., <i>The map sheets of the Second Military Survey and their georeferenced version</i> , Budapest, 2006.
Truță 2016	Truță H., <i>Iconografia monumentală catolică a Sfintei Treimi în județul Arad</i> . În: <i>Analele Aradului</i> , 2, 2016, 304–347.
Vărtaciu-Medeleş 2015	Vărtaciu-Medeleş R., <i>Valori de artă barocă în Banat</i> , Timișoara, 2015.
Vlăsceanu 2005	Vlăsceanu M., <i>Sculptura barocă în Banat</i> , Timișoara, 2005.
Vărtaciu, Buzilă 1992	Vărtaciu R., Buzilă A., <i>Barocul în Banat</i> , Timișoara, 1992.

Harta 1

Fig. 1.

Fig. 2

Fig. 3.

Fig. 4

Fig. 4.a.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 7.a.

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.